הבית מפקיע דין שדה ואסור לעשות שם מלאכות האסורות בשביעית. אך מכיון שמדברי הירושלמי לא נראה כתירוצו ונאמרו גם תירוצים אחרים (עי' שבת הארץ פ"א ה"ג אות ב'), נראה שיש להקל גם במקרה שבנה את החממה לאחר הזריעה או הנטיעה.

תשובת המחבר

אף אני מסכים שיש כאן תירוץ אחד אלא שבפני הרב קוק זצ"ל עמדה סתירה, שכדי ליישבה יכול היה להסתפק בחילוק שבין בית המטיב עם הגידול לבין בית המזיק לגידול. לשם מה היה צורך לחלק גם בין בניית בית לפני הזריעה לבין הבניה אחריה? מה גם שלהלכה אי אפשר להכריע אלא א"כ יש הוכחה, ואם כן מה ההכרח לומר כתירוצו של הרב קוק זצ"ל כשיש אפשרות לומר אחרת?

לכן נלענ"ד שהחילוק בין שדה זרוע מכבר לשדה הנזרעת אח"כ עולה בפשטות מלשון המשנה "ועושים להם בתים עד ר"ה", משמע שאחרי ר"ה הדבר אסור. אלא שלדעת הרב קוק זצ"ל, החילוק בין זורע לפני שהיו בתים לבין זורע לאחר שהבית קיים לבדו אינו מכריע, כאשר הבית מטיב עם הנטיעה. ולכן הסברה מחייבת לחלק בחילוק נוסף. ולא רק הסברה אינה מספקת, אלא יש הוכחה נגדה מהירושלמי במעשרות, לכן הכרח לצרף תנאי נוסף, בין בית המטיב עם הגידולים לבין בית המזיק לגידולים. ויתכן שגם חילוק זה לעצמו אינו מספיק. כי גם בית המטיב את הגידולים מפקיע ממנו שם שדה; כי שדה הוא מקום טבעי ובית הוא מקום מלאכותי, ואעפ"י שהבית מטיב עם הגידולים סו"ס אינו שדה טבעי, ולכן רק צירוף שני הדברים יחד אוסר. דהיינו לבנות בית לנטיעה קיימת כדי להיטיב אותה בשביעית — הוא האסור. אך כשיש רק תנאי אחד, כשהבית אינו מטיב לנטיעה, אע"פ שנכנס בשביעית, או שהבית נבנה לפני שביעית, אע"פ שהוא מטיב עם הנטיעה — מותר.

סימן סג

חממה שקופה בשביעית

לכבוד
הרב מרדכי עמנואל שליט"א,
שלו' וברכה למר ולתורתו!

בהתייחס לדברי כת"ר בעניין חממה העשויה מרשת פלסטית שקופה שרובה אטומה. האם מבנה כזה נחשב לבית או לא.

טיעוניו העיקריים של כת"ר שאין החממה נחשבת לבית הם:

1. מחצלת לדעת הגרשז"א אינה מבטלת שם שדה וא"כ ה"ה לרשת כזו.
2. החזו"א התנה בגדר בית שמותר לזרוע בו בשמיטה שצילתו תהיה מרובה מחמתו. (אינני זוכר ביטוי כזה בחזו"א, ואולי כת"ר מתיחס למסורת בע"פ. מה שכתוב בחזו"א [שביעית כ' ו'] הוא שרק בית שהוא רועץ לצמחים שתחתיו מתיר את הזריעה בו וכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א).

3. בסוכה נאמרו שתי הלכות נפרדות: בסכך — צילתה מרובה מחמתה, ובדפנות — עומד מרובה על הפרוץ. אין להקיש מאחת על חברתה ובסכך עומד מרובה על הפרוץ לא מועיל אלא דוקא צילתה מרובה מחמתה. (וכוונת כת"ר לטעון כנראה שפלסטיק שקוף חמתו מרובה מצילתו וא"כ אין כאן גג כלל).

ואלו הערותי :

א. הירושלמי (ערלה פ"א ה"ב) מסתפק בלשון הכתוב: "**שדך** לא תזרע" האם בית מפקיע שם שדה ומותר לזרוע בשביעית, או שמא אסור לזרוע משום שנאמר גם "ושבתה **הארץ**", ובית אינו מפקיע שם ארץ. פאה"ש פשט את ספיקו של הירושלמי לקולא. החזו"א התנה תנאי נוסף שיהיה עציץ שאינו נקוב שאיסורו רק מדרבנן (וממילא י"ל בדעתו שכל מקום שהדיון הוא באיסור דרבנן אפשר להקל בבית).

ישנה מחלוקת עקרונית בין הפוסקים מהו גדרו של בית?

שורש המחלוקת הוא בישוב הסתירה בין הירושלמי הנ"ל לבין משנה מפורשת בשביעית (פ"ב מ"ד) "עושין בתים עד ערב ר"ה" משמע שבשמיטה עצמה אסור לעשות בתים לצמחים. ואם מותר לכתחילה לזרוע בתוך בית בשמיטה מדוע אסור לעשות בתים לצמחים הזרועים מזה זמן? ועל זה תירץ החזו"א (שביעית כ' ו') שהבית האמור בירושלמי הוא זה המזיק לצמחים, ואילו הבית האמור במשנה הוא בית המועיל לצמחים כגון שהוא עושה צל ואינו מונע אור ואויר וגשמים להשקות את הצמחים.

(ומצינו שצל מועיל לפעמים לצמחים במסכת עבודה זרה דף מ"ח ב': "זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה".)

ישוב לקושיה יש כאן, אך הוכחה — אין. כי חלק מהראשונים (רש"י והרא"ש) מפרשים את המשנה שהמדובר בעשיית גדר לעצים וממלאים אותם עפר. ולדעתם אין מדובר כלל בבית מעל לצמחים וממילא יתכן לומר שבית ממש יהיה מותר לדעת המשנה.

הרב קוק בקונט"א לשבה"א (אות ג') יישב קושיה זו באופן אחר, שגם לדעת המשנה מותר לזרוע לכתחילה בתוך בית קיים ועומד וכדעת הירושלמי, ובכל זאת אסור לבנות בית מעל לצמחים הזרועים ועומדים. וסברתו היא, שלמנוע איסור לפני שחל — מותר, ואילו להפקיע איסור — אסור. ומצינו לכך הרבה דוגמאות בש"ס עיין אתוון דאורייתא להר"י ענגיל כלל ט'. (עיי"ש ובקונט"א שהביא עשרות[!] דוגמאות לסברא זו).

בכר"צ השלם שביעית בהר צבי (סי' י"ד) הקשה עליו הגרצ"פ מירושלמי מעשרות (פ"ה סוף ה"ד):

"זרע בחורבה והביאה שליש וסיכך על גבה. על דעתיה דרבי עקיבה התוספת חייב ועל דעתייהו דרבנן התוספת פטור". מבואר איפוא שלדעת רבנן הבית מפקיע איסור טבל מצמחים שצמחו במקום לפני שהיה הבית קיים, וא"כ ה"ה לשביעית. (אגב מכאן נלמד שבית הפוטר הוא גם סכך בלבד).

לענ"ד אין מכאן סתירה לרב קוק. הבית אכן רק מונע את חלות האיסור מכאן ולהבא ולכן רק התוספת אסורה. אך בשביעית, אין הכי נמי מה שיגדל מכאן ואילך בבית אין בו קדושת שביעית. אך המשנה לא עוסקת בקדושת שביעית אלא באיסור מלאכות, ועשית בית היא עצמה מלאכה, אלא שמלאכה בתוך הבית מותרת. והשאלה היא על עצם עשיית הבית. מכיון שכבר היו גידולים לפני בניית הבית האם אסור לבנות עליהם בית? אומנם אפשר לומר שביתו והיתרו באין כאחת. דהיינו, מכיון שאחרי בניית הבית תהיינה המלאכות

מותרות א"כ מותר לבנות את הבית, כי מיד עם בנייתו בא איתו היתרו. כהא דגיטו וידו באין כאחת (גיטין ע"ז ב'). אולם כידוע האחרונים הקשו על סברה זו. עיין קצות (סי' ר') מה ההגיון לומר שהסיבה תועיל יחד עם התוצאה? עיי"ש שהסביר זאת באופן אחר. והבאים אחריו חילקו בין סיבה חיובית לסילוק המונע. בגט למשל, יש לעבד יד משלו, אלא שיד רבו שיעבדה אותה לעצמה וכדי **לסלק** את יד הרב די גם בבאין כאחת. משא"כ בנ"ד, המלאכות בשביעית אסורות וכדי להתיר אותן צריך סיבה **חיובית** חדשה שלא היתה עד כה, דהיינו בית, א"כ הבית בא להתיר דבר חדש ולזה לא מועיל באין כאחת. (אמנם אפשר לומר שהבית נועד רק לסלק את איסור השביעית ולא ליצור היתר חיובי, וא"כ תועיל כאן סברת באין כאחת. אך יותר מסתבר לומר כמש"כ).

עוד תירץ שם הרב קוק שבמשנה מדובר בבית שאין בו ד' אמות, שאין לו שם בית, ובירושלמי מדובר בבית שיש בו ד' אמות. אולם הוא הסתפק בחילוק זה כי לענייננו איננו צריכים לשם בית אלא להפקיע שם שדה. כשם שלעניין סוכה לא בעינן ד' אמות אלא גם בז' טפחים סגי. ומדבריו יש ללמוד שסוכה אע"פ שאינה בית מפקיעה שם שדה ויהיה מותר לזרוע בה בשביעית. וצ"ע.

נמצא איפוא שהגדרת החזו"א, שבית הוא דוקא מקום המזיק לצמחים, אינה מוכחת ואינה מוסכמת. מה גם שהגדרה זו שבית שמותר לזרוע בו הוא מקום שהוא לרועץ לצמחים אינה מוחלטת. צמחי בית לדוגמא מתפתחים יותר טוב בבית דוקא. האם לדעת החזו"א יהיה אסור לשתול צמחי בית בבית? וכן החממה שיש האוסרים לזרוע בה בשמיטה משום שהיא אינה מזיקה לצמחים, ואדרבה היא מועילה להם, כשהיא לעצמה היא באמת מזיקה לצמחים הזקוקים דוקא לקור ולא לחום. וגם צמחים הזקוקים לחום, שהחממה מועילה להם, אם ישאירו אותה סגורה כמות שהיא הצמחים ישרפו ורק ע"י איוורור מאולץ ניתן לגדל בה. (אני לכשעצמי נוטה לומר שכל מקום מלאכותי אינו שדה, ומצינו בהרבה הלכות שהתורה לא ציותה אלא על מצבים טבעיים ולא על מצבים מלאכותיים, ולא עת האסף, אך איני רשאי להכניס את ראשי בין ההרים הגדולים).

ב. נפקא מינה נוספת בין הרב קוק והחזו"א תהיה באשר לגדרו של הבית. לדעת החזו"א (כ"ב א') יש צורך בעיקר בתקרה ואילו לעניין מחיצות הוא מסופק, שהרי התקרה היא שמונעת מגשמים ושמש לחדור ולהיטיב עם הצמחים. ולשיטתו קאזיל, שהעיקר הוא מקום שהוא לרועץ לצמחים ותקרה המונעת שמש וגשם מזיקה לצמחים ולכן מותר לזרוע תחתיה. אך הרב קוק לכאורה לא יסתפק בכך אלא שיש צורך גם במחיצות, כי לא הנזק לצמחים הוא הקובע אלא הפקעת שם שדה ע"י מבנה סגור.

[ושדה בתורה הוא מקום פתוח, מופקר ופרוץ שאינו מיושב. לדוגמא, עשיו הוא "איש שדה", (ות"א נפק לחקלא, כלומר איש חוץ לעומת יעקב שהוא יושב אוהלים ות"א המשמש בית אולפנא). "ציון שדה תחרש" (מיכה ג' י"ב), כלומר ביהמ"ק יחרב והמקום יהפך מישוב לחורבה. "לכה ונצא השדה" (שמואל א' כ' י"א וכמנהג הפרסיים שאין מתיעצים אלא בשדה). "חית השדה", **חית בר שאינה בת תרבות ואינה מבוייתת**, "אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה" (שמות ט' י"ט). "כי בשדה מצאה צעקה הנערה המאורשה ואין מושיע לה", כלומר מחוץ לישוב מקום בו אין בני אדם מצויים. "לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית" (פסחים

פ"ח א' ופרש"י מקום ישוב)].

מיהו הרב קוק עצמו במשפט כהן (סי' ע"ג) מסתפק בבית העשוי מכלונסאות ומחצלת על גבן. אולם משמע שאין זה אלא סניף להיתרים אחרים. כי מדובר שם בהרכבה, שכנראה אינה אסורה אלא מדרבנן, שהרי אפילו נטיעה יש ספק אם אסורה מהתורה. והרכבה קלה הימנה דקי"ל לעניין ערלה כראב"י שמרכיב אינו כנוטע. ואע"פ שיתכן שיש לחלק בין ערלה לשביעית, מ"מ יש סברה לומר שגם בשביעית הרכבה אינה כנטיעה, שכן אינה מלאכה בגוף הקרקע, והרמב"ם שהשווה (פ"א ה"ד) הרכבה לנטיעה סובר כנראה שאפילו נטיעה אינה אסורה אלא מדרבנן. ורק כדי שלא יהיה הדבר פרוץ לגמרי הציע הרב להרכיב תחת יריעה מכיון שא"א לבנות בית ממש לצורך ההרכבה. (ועיי"ש במשפט כהן שגם בנטיעה נהגו לנטוע תחת יריעה).

ג. והנה לדעת הרב קוק יש לברר מהו גדר בית?

אם נקבל את ההנחה שבית אינו דוקא מקום שהוא רועץ לצמחים, כדעת החזו"א, אלא שאינו מקום פתוח כשדה, מסתבר לומר שגם מבנה שקוף נקרא בית, שהרי אינו פרוץ. ומסתבר שבית כזה יתחייב במזוזה ויחייב במעשר ויטמא בצרעת וכו', (אלא א"כ נאמר שאדם לא מסוגל לדור בבית כזה ואז אולי יהיה פטור ממזוזה, אך לא מצד עצם החפצא של הבית, אלא משום שהוא אינו בית דירה). ואם יש בבית נקבים נקבים עדיין שם בית עליו, כל עוד העומד בו מרובה על הפרוץ. ואע"פ שהשמש חודרת דרכו אין הדבר מונע שם בית מהמבנה.

ועיין מעשרות (פ"ג מ"ז) "הצריפין והבורגנין — פטורין, סוכת גינוסר — פטורה, סוכת היוצרים הפנימית — חייבת, ר' יוסי אומר כל שאינה דירת החמה והגשמים — פטורה".

ופירש הר"י בן מלכי צדק שצריפים הם בתים של קש. ומשמע שהם אווריריים וקלושים, שהרי הם משמשים לדירת קיץ בלבד, וכן סוכת גינוסר וסוכת היוצרים. ופטורן הוא רק משום שהם דירת עראי אך לא משום שאינם בית. ובעיקר יש להביא ראיה מסוכת היוצרים, שכשמה כן היא "סוכה", ובכל זאת הפנימית חייבת כי דרים בה גם בימות הגשמים, אע"פ שבזמן שיורדים גשמים מסתמא אין משתמשים בה, ולכן ר' יוסי פוטר, ולמרות זאת רבנן מחייבים (ובספרי באהלה של תורה ח"א סי' מ"ד הארכתי בבירורה של משנה זו). ומשמע שבעקרון סוכה דינה כבית לעניין מעשר ומסתמא ה"ה לעניין מזוזה, אע"פ שאינה אלא מבנה קלוש, אך מכיון שצילתו מרובה מחמתו הוא חייב במזוזה לרבנן (ומסתבר לענ"ד, שלעניין מעשר ומזוזה לא יועילו לנו הלכות סוכה שדי בשתי דפנות ושלישית אפילו טפח, כיון שאלו הן הלכות למשה מסיני שנתחדשו בסוכה כדי לצאת בה ידי מצוה, ואילו אנו דנים בגדרי בית ושדה במושגי בני אדם). אולם מאידך, לא בעינן מבנה אטום וסגור הרמטית, אלא כל שהעומד מרובה על הפרוץ יצא מכלל שדה פתוח ופרוץ ומקרי בית לענין זה.

ומה שכתב הגרשז"א שמחצלת לא מהני, מהקשר דבריו משמע שהמדובר במחצלת המשמשת כגג עראי בלבד, אך מבנה קבוע וסגור מרוב צדדיו ויש בו פתחי איוורור דינו כבית לכל דבריו, גם אם הוא עשוי ממחצלאות ולא גרע מצריפין ובורגנין. (מה גם שהגרשז"א הולך שם בשיטת החזו"א שגדר בית הוא מקום המזיק לצמחים ולכן גג העשוי ממחצלת ללא דפנות אינו רועץ לצמחים. אולם לשיטת הרב קוק שפטור בית הוא משום שאינו שדה פתוח גם מבנה העשוי ממחצלת שם בית עליו לענין זה, ואכן

הרב קוק בתשובתו במשפט כהן שם מכשיר במפורש גם מחצלת. ואיני רואה הבדל בין אריג של שקים [יוטה] שבו השתמשו בקיבוץ חפץ חיים בזמנו עפ"י הוראות החזו"א, לבין מחצלת).

העולה מדברינו שאין כל קשר בין הלכות סוכה להלכות שביעית, לא לענין הסכך ולא לענין הדפנות. כל מה שאנו אומרים הוא שמבנה שהוא דומה בצורתו לסוכה, שאנשים נוהגים לדור בה בקיץ שם בית עליה אע"פ שאינה אטומה לגמרי, אלא היא מדובללת ומאווררת. וכמובן שאין צורך שיהיה ראוי למגורי אנשים אלא שהוא מבנה המפקיע משם שדה. ולכן אין כל נפק"מ בין מבנה שקוף לאטום, העיקר שהוא מבנה. ועצם היותו ככזה הוא מפקיע מהמקום שם שדה.

ונלענ"ד שגם לעניין סוכה, לו יצוייר סכך כשר מן הצומח שהוא שקוף, הסוכה תהיה כשרה, אע"פ שלכאורה חמתה מרובה מצילתה. כי אין צורך שיהיה צל **בפועל** שאדם לא ירגיש שהשמש קופחת עליו, שהרי גם סוכה בעשתרות קרנים, שאין בה שמש כלל, צריכה צילתה להיות מרובה מחמתה. התורה דרשה שהחלק המסוכך (המכונה לצורך הענין "צל") צריך להיות גדול יותר מהאויר הפנוי (המכונה "חמה"). וכן להיפך, סוכה המדובללת כשרה אע"פ שבפועל קרני השמש חודרות בעדה. ולכאורה בפועל חמתה מרובה מצילתה? וע"כ צריך אתה לומר שמכיון שיש כאן סכך כשר, שלפי ההלכה מכסה את רוב השטח, אע"פ שלמעשה אין הסוכה מגינה כלל מקרני השמש, הסוכה כשרה. ולכן נלענ"ד פשוט שהפורס ניילון שקוף על הסכך, אע"פ שהסכך כשר וצילתו מרובה מחמתו, מכיון שהניילון מכסה את הסכך, הסוכה פסולה, ולא אמרינן שהניילון כשר משום שחמתו מרובה מצילתו. ועיין פרמ"ג (משב"ז תרכ"ט ס"ק ב') שלפי הנחתו שהזכוכית עשויה מן האפר (כלומר מן הצומח), היא כשרה לסכך מהתורה, ומשמע אע"פ שהיא שקופה והשמש חודרת דרכה וחמתה מרובה מצילתה. וע"כ כמו שכתבנו משום שהזכוכית מסככת את כל הסוכה ומבחינת הסיכוך "צילתה" כלומר סיכוכה מרובה מ"חמתה" כלומר מהאויר שבה. (אלא שמן התימה על הפרמ"ג שסמך על השמועה שהזכוכית עשויה מאפר בעוד שבכ"ד בש"ס מבואר שהזכוכית עשויה מן החול. ואולי הכונה לזכוכית מיוחדת שעשו אותה מן האפר דהיינו מן הצומח. ועיין מקראי קודש להגרצ"פ סוכות ח"א עמ' צ"ו).

לפי הגדרתו של הרב קוק שמבנה מפקיע שם שדה י"ל שגם אם נפשוט את ספקו של הירושלמי לחומרא (ואכן לכך דעתו של הרב קוק נוטה בקונט"א שם, אם כי בגוף הספר פ"א ה"ג הביא את פאה"ש שמקל וסומך עליו במקום הפסד מרובה), כל זה אמור רק לעניין איסור זריעה לכתחילה. אך בדיעבד לענין ספיחין י"ל שהזורע בתוך בית הספיחין מותרים. כמו שלא גזרו על ד' שדות, משום שאינם שדה רגיל ומצוי, כך י"ל שלא גזרו על הזורע בבית. ואע"פ שכיום חממה מצויה, אולם מכיון שאינה שדה רגיל וגזרת חכמים לא חלה עליה, אין בידינו היום כח לגזור גזרות חדשות.

אלא שאיננו זקוקים כלל לדון כאן בשאלת הספיחין, שאלו אינם אסורים בגוש קטיף שאינו בתחום עו"ב אלא רק בתחום עו"מ. וגם לעניין קדושת שביעית דעת חלק מהראשונים שאין קדושת שביעית נוהגת באותם מקומות שלא נתקדשו ע"י עו"ב. (לדעת המל"מ בהבנת דברי הר"ש וכן דעת הגר"א).

העולה מדברינו הוא שלדעת הרב קוק כל מבנה, גם שקוף וגם מחורר, אם העומד

מרובה על הפרוץ, מוציא את המקום מכלל שדה ומותר לזרוע בו בשביעית. וק"ו שאין בו קדושת שביעית ובפרט בגוש קטיף שאינו בתחום עו"ב.

ויתכן שגם לדעת החזו"א שרק בית המזיק לצמחים פטור בשביעית, י"ל שמבנה שקוף ומחורר בקיץ הוא בעצם מזיק לצמחים ורק בגלל שמשאירים הרבה פתחי איוורור הוא לא מזיק אך גם לא מועיל, ולכן גם לדעתו בית כזה פטור בשביעית.

סימן סד

חטא (בשביעית) כדי שיזכה חבירך בשבת

לכבוד

הרב יהודה עמיחי שליט"א

שלו' למר ולתורתו!

בהמשך לשיחתנו, בדבר אשה שקנתה שתילים על מנת לשותלם בגינתה בשבת הקרובה. בתה, בעלת תשובה, רוצה למנוע ממנה חילול שבת. הדרך היחידה הנראית לה היא שהיא עצמה תשתול את השתילים ביום חול, ובכך תמנע מאמה את חילול השבת. דא עקא שהשנה שנת שמיטה, ונפשה בשאלתה, האם מותר לה לעבור על איסור שתילה בשמיטה כדי למנוע מאמה איסור חמור יותר של חילול שבת?

א. שמיטה בזה"ז היא לרוב הדעות רק מדרבנן, בעוד ששבת היא לכו"ע מדאורייתא והיא מהחמורות שבמצוות התורה, שהרי המחלל שבת כאילו עובד ע"ז ועונשו סקילה. והשאלה היא, האם מותר לעבור על איסור דרבנן ע"מ למנוע מישראל אחר עבירה חמורה מדאורייתא.

ולכאורה סוגיה מפורשת היא בשבת (דף ד' א'):

"בעי רב ביבי בר אביי: הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת, או לא התירו?...

אמר רב שילא: לעולם בשוגג, ולמאן התירו — לאחרים. מתקיף לה רב ששת: וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך?!"

ובתוספות (שם ד"ה וכי אומרים): "והא דאמר בבכל מערבין (עירובין ל"ב ב' ושם) רבי סבר ניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה? התם כדי שלא יאכל ע"ה טבל **על ידו**... אבל הכא שלא נעשה האיסור על ידו אין אומרים לו חטא אפי' איסור קל שלא יבא חברו לידי איסור חמור".

והנה בנ"ד הבת לא גרמה לכך שהאם מחללת שבת וא"כ אין להתיר לה לעבור על איסור שביעית כדי להצילה מחילול שבת. אולם מהמשך דברי התוס' משמע שהם חוזרים בהם מתירוץ זה ותנאי זה אינו הכרחי. ואלו דבריהם שם:

"והא דתנן בהשולח (גיטין דף מ"א ב' ושם) מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין ואע"ג דבהאי פירקא (דף ל"ח ב') א"ר יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו שאני פריה ורביה דמצוה רבה היא כדמשני התם בר"א שנכנס